

DUŠAN JELOVINA

DJELATNOST MUZEJA
HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA
U GODINI 1987.

UDK 902.2:069(497.13)
Stručni članak
Professional Paper
Primljeno: 23. VI. 1988.
Received:

Dr. Dušan Jelovina
YU — 58000 Split
Muzej hrvatskih
arheoloških spomenika,
O. Price b.b.

U izvještaju o djelatnosti Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika što se redovito donosi na kraju ovoga časopisa autor u kratkim crtama iznosi pojedine najznačajnije obavljene poslove vezane uz jednogodišnji plan rada Muzeja. U izvještaju tih radova ipak se naročit akcent pridaje muzeološkim poslovima (konzervaciji, inventarizaciji i prezentaciji spomeničke građe), te terenskim istraživanjima i znanstvenoj obradi pronalazaka.

U ovoj godini Muzej je posjetilo ukupno 24.500 posjetilaca. Iako se taj broj u odnosu na prošlu godinu nešto povećao, ipak ne možemo biti zadovoljni zato što još uvijek, unatoč stalnom nastojanju, Muzej nije našao mjesto u tzv. »paketu« usluga turističkih agencija za organizirani posjet, bez kojega se, sasvim sigurno, u tom smislu ne mogu očekivati bolji rezultati.

U ovoj 1987. god. Muzej je, kao nikad dosada, u svojim prostorima, osim raznih prigodnih manifestacija, organizirao i održao niz vrlo značajnih izložbi, kao što su: izložba likovnih radova učenika Osnovne škole »Bruno Ivanović« iz Splita, na temu »Kulturna baština u očima djece«, koju su posjetili gotovo sve splitske osnovne škole, zatim izložba »Bribir u srednjem vijeku« koju je upriličio Muzej u povodu proslave stote obljetnice osnivanja Kninskoga (Hrvatskoga) starinarskog društva u Kninu, te izložba »Romanika u Hrvatskoj«. No, i pored tako izražene žive aktivnosti broj posjetilaca se ipak nije znatno povećao, što još jednom potvrđuje naše uvjerenje da se problem posjeta Muzeju ne može riješiti na zadovoljavajući način bez organizirana posjeta, koji se može postići samo sklopljenim aranžmanima s turističkim agencijama.

U prošlom broju ovog časopisa, na istom mjestu, pisali smo kako su na pomolu neki pomaci u iznalaženju dogovora s pojedinim turističkim biroima, kao što je to učinjeno i s agencijom »Dalmacijaturist« iz Splita, s kojom je Muzej u protekloj 1986. g., za vrijeme turističke sezone, sklopio usmeni sporazum da svakog ponedjeljka preko »regular toursa« upućuje u Muzej posjetioce. Takvu suradnju, nažalost, nismo uspjeli

proširiti i s drugim turističkim agencijama, kako smo se to u prvi mah i ponadali, čak je i sama agencija »Dalmacijaturist« početkom 1987. g. takav sporazum, iz nama nepoznatih razloga, do daljega obustavila. S žaljenjem moramo konstatirati da je prošlo vrijeme od deset godina djelovanja Muzeja u novoj zgradi a da još uvijek, unatoč svim nastojanjima muzejskih radnika, nije došlo do poželjnog dogovora i sklapanja sporazuma ni s jednim od turističkih biroa za uključivanje Muzeja u njihov uslužni program. Takav odnos prema Muzeju, u kojem se čuva najdragocjenija nacionalna povijesno-kulturno baština, u najmanju ruku začuđuje, to više ako se ima na umu da je takav sporazum već davno postignut s »Galerijom Meštrović«, koja se nalazi u neposrednoj blizini Muzeja.

Važan zadatak i dalje ostaje da se upornim zalaganjem nastoji uspostaviti suradnja s turističkim agencijama, kako bi se ipak konačno došlo do zajedničkog dogovora i na taj način u Muzej počeli pristizati gosti posjetioći.

Personalne izmjene i dopune

Nakon isteka jednogodišnjeg pripravničkog staža za stjecanje uvjeta za polaganje stručnog ispita, temeljen Ugovorom sklopljenim između Samoupravne interesne zajednice za zapošljavanje i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, Štefici Tranfić, dipl. povjesničaru umjetnosti, i Matku Utrobičiću, dipl. arheologu i povjesničaru umjetnosti, dana 17. ožujka 1987. g. prestao je radni odnos u svojstvu volonterstva.

Kako se u određenom vremenskom roku nitko nije javio na raspisani natječaj za radno mjesto direktora Muzeja, ponovno je raspisan natječaj, na temelju kojeg je Radna zajednica Muzeja 5. studenog 1987. g. za direktora izabrala Matu Zekana, višeg kustosa. Do konačne potvrde od strane Vijeća udruženog rada Skupštine Općine Split, dužnost direktora, po odluci Radne zajednice, M. Zekan će obavljati u svojstvu v. d. direktora.

Dana 8. veljače 1987. g. umro je u Bribiru Miloš Bijelić, dugogodišnji honorarni čuvar arheološkog spomeničkog kompleksa i muzejske imovine na Bribirskoj glavici, dužnost čuvara, u istom svojstvu, preuzeo je njegov sin Marko Bijelić.

Stručna i znanstvena djelatnost

Najznačajniji i najopsežniji radovi u 1987. god. obavljani su na sređivanju, čišćenju, prepariranju i inventarizaciji arheološke građe starijeg i novijeg fundusa Muzeja. S obzirom na planiranu izložbu »Bribir u srednjem vijeku«, koja se ima otvoriti sredinom listopada o. g., u čast proslave stote obljetnice osnivanja Kninskoga (Hrvatskoga) stari-narskog društva, veća se pozornost posvećivala sređivanju i obrađivanju arheološkog materijala koji potječe s višegodišnjih istraživanja na Bribirskoj glavici. Na tim poslovima, osim kustosa, radili su još klesar, preparator, crtač, fotograf i manipulant.

Tijekom godine očišćeno je, preparirano i konzervirano ukupno 245 kovinskih predmeta. Na dva kamena spomenika izvršena je rekonstrukcija, dok je na 16 spomenika izvedeno spajanje s prelomljenim fragmentima u jedinstvene cjeline. Rekonstruirane su i spojene dvije staklene čaše. Nastavljeno je čišćenje i rekonstrukcija keramičkih ulomaka, pa se tako uspjelo dobiti još 13 raznovrsnih većih i manjih keramičkih posuda (sl. 1). Osim spomenutih poslova, koje je nametala spomenuta izložba, u ovoj je godini nastavljeno čišćenje i prepariranje izloženih kovinskih predmeta na kojima su se primjećivali tragovi oksidacije.

U protekloj 1987. god. nastavljen je rad na inventarizaciji muzejskih predmeta. Zbog zauzetosti stručnog osoblja oko pripremnih radova za izložbu, nije se u potpunosti mogao izvršiti ovogodišnji planirani opseg poslova. Tako je u knjigu inventara ucrtano i inventirano ukupno 90 kamenih i 200 kovinskih spomenika. Za potrebe stručne kartoteke obrađeno je ukupno 180 kartica, od kojih 10 kamenih i 170 kovinskih spomenika.

Osim spomenutih poslova, stručno osoblje Muzeja naročito je bilo zaokupljeno radeći na organizaciji i realizaciji stručnih poslova koje je iziskavala izložba »Bribir u srednjem vijeku«. Među tim poslovima valja spomenuti samo one najvažnije, kao što su: studijska obrada cjelokupne arheološke građe odabrane za izložbu, studijska izrada koncepcije postave, studijska obrada arhivske građe, izrada novih postamenata, panoa i adaptiranje pojedinih vitrina, pisanje i tiskanje legendi i tekstova za katalog izložbe, te još niz drugih manjih poslova.

Crtanica. Likovni suradnik je u 1987. g. nastavio crtanje arheološke građe za potrebe inventarizacije. Isto tako nastavio je sređivanje i crtanje tehničke dokumentacije s novijih arheoloških istraživanja na lokalitetima u Šopotu kod Benkovca i u seoskom groblju u Prološcu kod Imotskog. Osim spomenutih poslova, likovni suradnik je u drugoj polovici godine pretežno radio na izradi rekonstrukcija keramičkih posuda i arhitektonskih dekorativnih dijelova, planova, karata, grafikona i druge spomeničke građe, za potrebe spomenute bibrirske izložbe. U tu svrhu izrađeno je više od 150 tehničkih jedinica.

Fotolaboratorij. Fotolaboratorijska radionica je u protekloj godini, osim redovnog rada na sustavnom snimanju arheološke građe za potrebe fototeke Muzeja i za potrebe objave u muzejskim publikacijama, pretežno radila na snimanju i izradi fotografija za potrebe spomenute izložbe. Snimljeno je ukupno 520 filmova, a izrađeno je 8.632 fotografije i 400 crno-bijelih diapozitiva.

Biblioteka. U 1987. godini biblioteka je nastavila sređivanje knjižnog fonda, razmjenu muzejskih publikacija i nabavku knjiga, obradu, evidentiranje novih knjiga i časopisa, prikupljanje građe za hemeroteku, te pružanje usluga korisnicima biblioteke.

U ovoj godini nastavljeno je obavljanje razmjene za 15. svezak »Starohrvatske prosvjete« i Katalog izložbe »Bribir u srednjem vijeku«. Razmjena se obavlja sa 145 ustanova iz zemlje i 159 ustanova iz inozem-

stva. Na taj način u ovoj godini biblioteka je postala bogatija za ukupno 303 publikacije, dok je kupljeno samo 48 knjiga. U hemeroteku je tijekom 1987. g. ukupno uneseno 350 jedinica.

Izdavačka djelatnost

Zbog nekih nepredviđenih tehničkih teškoća nastalih u tiskari, 16. svezak »Starohrvatske prosvjete« nije izišao iz tiska, kako je bilo planirano, koncem ove godine, već je to odgođeno do sredine siječnja 1988. godine. Taj je svezak »Starohrvatske prosvjete« posvećen istaknutom arheologu i povjesničaru umjetnosti akademiku Ljubi Karamanu. U tom broju tiskano je ukupno 14 priloga, od kojih su četiri priloga napisali stručnjaci Muzeja, a ostale priloge su napisali stručnjaci iz Splita, Zadra, Pule i Zagreba.

U povodu otvaranja izložbe »Bribir u srednjem vijeku« Muzej je sredinom listopada 1987. god. tiskao prigodni plakat i opsežni studijski katalog, na čijem su radu sudjelovali svi stručnjaci Muzeja. Osim spomenutih radova istovremeno je nastavljeno i s prikupljanjem stručnih i znanstvenih priloga za 17. svezak »Starohrvatske prosvjete«.

Sredstva za tiskanje »Starohrvatske prosvjete« osigurana su od Samoupravne interesne zajednice znanosti SR Hrvatske, a dijelom i od Samoupravne interesne zajednice za kulturu općine Split, dok su za Katalog sredstva osigurana od Republičke samoupravne interesne zajednice za kulturu.

Arheološka iskopavanja

U god. 1987. arheološka istraživanja, zbog zauzetosti stručnog osoblja Muzeja oko pripremnih poslova za obilježavanje i proslavu stote obljetnice osnivanja Kninskoga (Hrvatskoga) starinarskog društva, nisu mogla biti nastavljena na svim započetim lokalitetima, o kojima smo u prošlom broju ovog časopisa ukratko izvijestili.

Proložac — Seosko groblje. U drugoj polovici rujna 1987. g. istraživanja su nastavljena samo na seoskom groblju kod crkve Sv. Mihovila u Prološcu kod Imotskog. Ovogodišnja istraživanja u trajanju od desetak dana, obuhvatila su, osim već prije započetog segmenta uokolo grobne kapele, i dio slobodna terena koji se pruža sa zapadne i sjeverne strane kapelice. Tijekom tih radova nastavljeno je otkrivanje i čišćenje pojedinih temeljnih ostataka zidova (sl. 2, 3), za koje se, zbog njihove fragmentarnosti i loše uščuvanosti, još uvijek ne može točno utvrditi kojoj građevnoj fazi (ili funkciji) pripadaju. Na tom prostoru je iskopano i istraženo nekoliko kasnosrednjovjekovnih grobova, u kojima se našlo i ponešto raznih predmeta recentne pripadnosti. Unutar prije otkrivene cele (kripte) iskopana je kosturnica kvadratnog oblika veličine 1 x 1 x 0,7 m, u kojoj je bilo mnogo ubačenih kostura, među kojima je nađeno dosta ulomaka srednjovjekovne keramike.

Radovima je rukovodila Magdalena Dragičević, viši kustos, uz asistenciju dipl. arheol. Snježane Tomković, voditeljice arheološke zbirke u Imotskom, dok je dokumentaciju vodio Vinko Bakulić. Stručni nadzor obavljao je D. Jelovina.

Slučajni nalazi

U 13. svesku ovoga glasila na 240. strani pisali smo o slučajnom nalazu predromaničkog ulomka kamene grede crkvene pregrade pronađenog kod crkve Sv. Trojice u Biskupiji kod Knina. Ocjenjujući značenje toga nalaza, koji nedvojbeno potvrđuje da se na tom mjestu, odnosno pod temeljima parohijske crkve Sv. Trojice, nalaze ostaci ranosrednjovjekovne crkve iz 9. ili 10. st., na vrijeme smo nastojali da taj dekorativni ulomak s ostacima natpisa dospije u Muzej. Nažalost, zbog nesklonosti nalaznika, unatoč pozamašnoj ponuđenoj otkupnini, u tome se nije uspjelo.

Zahvaljujući sretnoj okolnosti, kako nam piše kustos Muzeja Kninske krajine Milojko Budimir, dana 6. II. 1987. god. pošlo nam je za rukom da kameni ulomak opet pronađemo na istom mjestu gdje se našao i prvi put i da ga prenesemo u Muzej, gdje se i sada nalazi. Dobrotom stručnog osoblja Muzeja Kninske krajine, naročito kustosa Milojka Budimira, omogućeno nam je da taj značajni nalaz, do kojeg se prije nije moglo doći, u ovom časopisu i objavimo.

Ulomak je od bijelog vapnenca, pripada završetku desne strane grede, što svjedoči urezani križ na živoj bočnoj strani. Dimenzije: dužina mu je 32 cm, visina 20 cm, i debljina 8 cm (sl. 4). Lice ulomka je podijeljeno u dva polja, koja su međusobno odijeljena rebrastim ispupčenjem, koje je prije znatno oštećeno. Na gornjem se polju nalazi niz od šest uobičajenih kuka polegnutih slijeva na desno. Kuke su na dvoprutoj nozi, prilično su duge i vitke. Na donjem natpisnom polju nalazi se ostatak natpisa koji glasi: *ANIME*. Urezana su slova nejednakih veličina i prilično su rastavljena. Na kraju ulomka nalazi se jedan znak koji se, zbog djelomične oštećenosti ruba, ne može pobliže odrediti. Tehnička izradba ovoga ulomka, u cjelini uzevši, odaje rustičan klesarski rad.

Obilježavanje 100. obljetnice »Kninskog starinarskog društva«

Jedan od najznačajnijih datuma u povijesti Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika bez sumnje je 3. srpnja 1887. g. Toga dana prije sto godina u Kninu je osnovano »Kninsko starinarsko društvo« (od 1893. »Hrvatsko starinarsko društvo«), koje je imalo zadatak da skuplja i istražuje spomenike iz narodne prošlosti. Ta, za hrvatsku arheologiju, značajna obljetnica obilježena je nizom kulturnih manifestacija. U Kninu je 13. i 14. listopada 1987. u organizaciji Hrvatskog arheološkog društva, Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika i Muzeja Kninske krajine, a pod pokroviteljstvom naše najviše znanstvene ustanove Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, održan znanstveni skup na te-

mu: »Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini«. U tu svrhu formiran je Počasni odbor koji su sačinjavali: akademici Hrvoje Požar, Andre Mohorovičić, Duje Rendić-Miočević sa strane Jugoslavenske akademije, u ime Skupštine općine Knin Momir Škarić, predsjednik SO Knin, te Milan Popović, predsjednik Komiteta za društvene djelatnosti SO Knin, Dušan Jelovina u ime Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika i Božidar Čečuk, predsjednik Hrvatskog arheološkog društva. Izabran je i Organizacijski odbor u koji su ušli: Petar Živković, direktor Muzeja Kninske krajine, Milojko Budimir, kustos u tom Muzeju, te članovi Društva Božidar Čečuk, Marina Šegvić i Vedrana Delonga.

Znanstveni skup održan je na kninskoj Tvrđavi u obnovljenoj zgradi, u kojoj je prije drugog svjetskog rata bila smještena zbirka antičkih spomenika. U prisutnosti oko šezdesetak članova Društva, predstavnika društveno-političkih organizacija, te kulturnih i javnih radnika Knina, skup je otvorio predsjednik Društva Božidar Čečuk, u ime domaćina sudionike je pozdravio Momir Škarić, predsjednik Skupštine Općine Knin, a u ime visokog pokrovitelja akademik Hrvoje Požar, glavni tajnik Akademije.

Nakon uvodnog referata »Osnivanje i rad Kninskog starinarskog društva«, koji je podnio D. Jelovina, znanstveni skup je otpočeo rad. U dva dana, koliko je skup trajao, pročitano je ukupno 15 referata, koji će biti objavljeni u posebnoj publikaciji Hrvatskoga arheološkog društva.

Sudionici znanstvenog skupa, uz stručno vodstvo kustosa Milojka Budimira, razgledali su velebnu kninsku Tvrđavu i posjetili najznačajnije arheološke lokalitete u Biskupiji. Prije toga predsjednik Društva položio je na grob fra Luje Maruna, utemeljitelja Društva, lovor-vijenac u znak zahvalnosti za sve ono što je učinio za hrvatsku arheologiju.

Posljednjeg dana upriličena je cjelodnevna ekskurzija u selo Cetinu i Sinj. U Cetini su sudionici razgledali ostatke starohrvatske crkve Sv. Spasa, a Sinju, uz stručno vodstvo kustosa Ante Miloševića, Muzej Cetinske krajine, te u pratnji fra Josipa Solde bogatu Arheološku zbirku sinjskog franjevačkog samostana. Tom je prigodom predsjednik Društva položio vijenac uz poprsje akademika Stjepana Gunjače, počasnog člana Društva i dugogodišnjeg direktora Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, dok je delegacija Društva položila cvijeće na njegov grob na Sinjskom groblju. Nakon toga sudionici su se uputili u Split gdje se održavao završni dio proslave.

Završna proslava održana je u dvoranama Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika otkrivanjem poprsja fra Luji Marunu, utemeljitelju Društva i Muzeja, i otvaranjem izložbe »Bribir u srednjem vijeku«.

U atriju Muzeja u prisutnosti mnogobrojnih splitskih kulturnih i javnih radnika, te članova Društva, bistu fra Luje Maruna otkrio je donekadni direktor Muzeja dr. D. Jelovina (sl. 5). Tom prilikom je rekao:

»Obilježavajući ovaj značajan povijesno-kulturni događaj — stotu obljetnicu osnivanja »Kninskog starinarskog društva«, u znak priznanja i zahvalnosti otkrivamo danas i spomen-bistu fra Luji Marunu, pioniru hrvatske arheologije i osnivaču Prvog muzeja hrvatskih starina u Kninu. Poprsje Luje Maruna je izradio i poklonio ovom muzeju njegov

dugogodišnji radnik restaurator-kipar Fabijan Bakulić (sl. 6). Koristimo se prilikom pa našem dragom Fabijanu i s ovog mjesta još jedanput najsrdačnije zahvaljujemo.

Lujo Marun (prije se zvao Stjepan) rođen je 1857. g. u Skradinu. Po želji roditelja, bez kojih je ostao još u ranom djetinjstvu, završio je franjevačku gimnaziju u Sinju i bogoslovne studije na učilištima u Šibeniku i Makarskoj. Njegovo školovanje i početak rada na arheološkim istraživanjima istovremeni su sa sve snažnijim širenjem hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, što je imalo veoma jakog utjecaja i na mladog Maruna. Nalaz kamene grede s natpisom hrvatskog kneza Branimira i uklesanom godinom 888, koja je 1871. g. slučajno pronađena u Muću Gornjem kod Sinja, te vatrena predavanja njegova gimnazijskog profesora i hrvatskog povjesničara Šimuna Milinovića o značenju toga nalaza u Muću, ostavili su snažan dojam na Maruna i pobudili u njemu živo zanimanje, tako da je od tada počeo isključivo razmišljati o pronalaženju ostataka narodne prošlosti, što je, bez sumnje, usmjerilo njegov dalji životni put.

Teško je i povjerovati kako se odvažio gotovo osamljen, bez sredstava i arheološke naobrazbe, upustiti se u tako velik i težak pothvat. Samo velika ljubav i duboko ukorijenjena samosvijest da u korist povijesne istine obavlja veliko djelo za hrvatski narod, mogli su ga potaknuti da ostvari svoje plemenite zamisli.

Nemoguće je ovdje nabrajati koliko je truda, samoprijegara, borbene odlučnosti i srčanosti upotrijebio Marun da bi svoj naum ostvario. Vrijeme u kojem je živio nije mu išlo na ruku. Političke i kulturne prilike toga doba bile su takve da je najčešće u svojim rodoljubnim istraživačkim nastojanjima ostajao usamljen i bio prisiljen tako reći dnevno ulaziti iz bitke u bitku. Štiteći interese Muzeja, cijeli mu je život bio protkan sukobima i razmiricama što su ga okruživali. Zahvaljujući u prvom redu svojoj izvanrednoj upornosti i hrabrosti, a zatim razboritosti i humanim odnosima, sve te teškoće nisu ga zbunjivale, već ih je s dosta uspjeha svladavao.

Kao istraživač Marun je imao sjajnu intuiciju i instinkt koji su ga navodili na mjesta gdje bi se spomenici mogli pronaći. Tijekom pola stoljeća ustrajnog rada, kao zaneseni istraživač, otkrio je na području srednje i sjeverne Dalmacije mnogo starohrvatskih lokaliteta, i našao mnoštvo kamenih, pleterom ukrašenih i epigrafičkih spomenika, otkrio je na tisuće grobova i u njima pronašao veliku količinu raznovrsnih kovinskih i drugih predmeta. Od tog golemog arheološkog blaga valja posebno istaknuti epigrafičke spomenike, natpise na kojima su uklesana imena hrvatskih dostojanstvenika, knezova i kraljeva: Branimira, Mutimira, Pribimira, Prištine, Rastimira, Svetoslava, Držislava i Zvonimira. Osim tih najznačajnijih, ima i onih koji svjedoče o zanatskom umijeću i umjetničkom dometu našeg čovjeka u srednjem vijeku. Takvi su naprimjer reljef Bogorodice na zabatu iz Biskupije, lik ratnika-dostojanstvenika, također iz Biskupije, zatim ciborij, pluteji i mnogi drugi ulomci kamenog namještaja onodobnih crkava. Tu su još i predmeti umjet-

ničkog obrta iz 9. pa sve do 12. stoljeća, koji predočuju pravu riznicu uporabnih i ukrasnih predmeta, od kojih se posebno ističu nakit, oružje i dijelovi opreme ratnika.

U svojem dugogodišnjem radu Marun nije posvećivao svoju pozornost isključivo srednjovjekovnim spomenicima, koji su mu uistinu bili najdraži, nego je jednakim marom i hitrošću hitao na teren čim bi doznao da je pronađen bilo koji arheološki predmet, radilo se to o prapovijesnom ili antičkom nalazu. Njegova je zasluga što su se otpočeli istraživati antička Asseria, Varvaria i Burnum, a sam je istraživao na nekoliko antičkih lokaliteta u okolici Sibenika, Sinja i Knina.

Osim stručnih i znanstvenih radova objavljenih u »Viestniku Hrvatskog arheologiškoga društva« i »Starohrvatskoj prosvjeti«, najveću vrijednost, bez sumnje, predstavljaju njegovi terenski dnevници i manji notesi, koje je ostavio ovom Muzeju. Oni su prepuni topografskih podataka, zabilješki na istraženim i pronađenim arheološkim položajima, tako da nam još i danas vrlo često na terenu služe kao pravi kažiput.

Trebalo je proći gotovo sto godina težnji i nastojanja da bi se, zahvaljujući našem današnjem samoupravnom socijalističkom društvu, konačno sagradio dostojan hram u kojem se čuva i na najdoličniji način predočava neprocjenjivo nacionalno spomeničko blago. Time ispunismo Marunovu životnu želju. A mi mu, evo, u tom hramu, s ponosom i radošću u srcu, slaveći ovaj značajan jubilej, danas otkrivamo spomenbistu, kao znak priznanja za sve ono što je učinio za svoj narod. A učinio je toliko da to nadmašuje mogućnosti obična čovjeka, što se najbolje očituje u golemom broju vrijednih spomenika koje nam je ostavio. Neka mu je vječna hvala!»

Nakon otkrivanja poprsja fra Luji Marunu održan je prigodni kulturni program u kojem su sudjelovali naši istaknuti dramski umjetnici Marija Crnobori, prvakinja Jugoslavenskog dramskog pozorišta u Beogradu, i Josip Genda, prvak drame Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu, te pjevački oktet »Salona« iz Solina.

Otvaranju izložbe »Bribir u srednjem vijeku« prethodilo je kratko uvodno izlaganje dr. D. Jelovine o značenju pronađenih srednjovjekovnih spomenika na Bribiru i o izložbi posvećenoj obilježavanju te značajne obljetnice Muzeja. U svom govoru on je rekao:

»Dugogodišnjim sustavnim istraživanjima koja već više od 20 godina provodi Muzej hrvatskih arheoloških spomenika na značajnom kompleksnom arheološkom lokalitetu Bribirskoj glavici kod Skradina, a u kojem je posebnu zaslugu imao njegov direktor Stjepan Gunjača, dospjela je u ovaj Muzej, uz ostalo, i obilna arheološka građa koja seže od ranoga do razvijenoga srednjega vijeka.

Nakon što su najvjerojatnije Istočni Goti koncem 5. ili u prvim decenijama 6. st. razorili stari antički grad Varvariju, Bribirsku glavicu početkom 7. st. naseljavaju Hrvati. Dosadašnjim iskopavanjima otkrivene su dosta jasne konture razvijenoga grada, ne samo antičke Varvarije već i srednjovjekovnog Bribira, sjedišta moćnih knezova Šubića. Otkriveno je, naime, više temeljnih ostataka srednjovjekovnih stambenih zgrada, nekoliko fortifikacijskih objekata, pa crkava, samostanski kompleks, te pet nekropola. Među sakralnim građevinama posebno se

značenje pridaje ostacima crkve iz starohrvatskog doba, šesterolisna tlorisa, iz 9. stoljeća, a zatim i ostacima monumentalne gotičke crkve Sv. Marije, koja je građena u sklopu prostranog samostana u 13. ili 14. stoljeću. Usto pronađen je i velik broj predmeta materijalne kulture.

S obzirom na to da sva ta otkrića, kao i mnogobrojni pronađeni arhitektonski i drugi ostaci, još javnosti nisu u cijelosti predočeni, a imajući na umu činjenicu da je »Hrvatsko starinarsko društvo« sa svojim predsjednikom Lujom Marunom na čelu još davne 1910. godine na tom lokalitetu započelo istraživanja, smatrali smo da je najlogičnije i najsvrsishodnije da se za obilježavanje tako značajnog muzejskog jubileja upriличи izložba o »Bribiru u srednjem vijeku«.

Za ostvarivanje zamišljene studijske izložbe prethodno je trebalo izvršiti stručnu i znanstvenu obradu cjelokupnog pronađenog materijala, izvršiti izbor nalazaka i pripremiti svu drugu dokumentacijsku popratnu građu. Taj je posao iziskivao i vremena i napora, jer se radi o zaista obilnoj spomeničkoj baštini koja seže od kraja 6. pa sve do konca 15. stoljeća. Tu valja naročito istaknuti grobne nalaze nakita i oružja, zatim raznovrsno keramičko posuđe, kamene ulomke crkvenog dekorativnog namještaja, razne predmete svakodnevne upotrebe (poljoprivredne alatke i druga oruđa), te brojne ostatke sakralne i profane arhitekture.

Važnost i značenje ove izložbe prvenstveno je u tome što je na jednom mjestu prvi put okupljena glavnina dosadašnjih srednjovjekovnih nalaza. Ona k tome pokazuje dosadašnje rezultate dugogodišnjih istraživanja, njihov kulturni i znanstveni značaj, ali i manjkavosti koje neminovno nameću obvezu da se istraživanja nastave, kako bi se došlo do novih podataka i spoznaja koji bi mogli pružiti potpuniji odgovor na sva pitanja i neriješene probleme vezane uz životni put našeg čovjeka u srednjem vijeku na ovom području.

Nekoliko vrlo rijetkih i značajnih izložaka, koji su usko povezani sa životom bibrirskih knezova Šubića, posuđeno je za ovu prigodu iz samostana Sv. Frane u Šibeniku, Arheološkog muzeja u Zadru i Arheološkog muzeja u Zagrebu. Na ukazanom povjerenju i susretljivosti izražavamo im srdačnu zahvalnost.

Ne možemo a da na ovom mjestu ne istaknemo i rad stručno-tehničkog osoblja Muzeja, bez čijeg zalaganja i stručne umještosti, sasvim sigurno, izložba ne bi mogla biti ostvarena. U tome su poslu sudjelovali: Vinko Bakulić (voditelj tehničke dokumentacije), Ivo Donelli (restaurator i konzervator kamenih spomenika, keramike i stakla), Marko Rogošić (restaurator i konzervator kamenih i kovinskih spomenika), Zlatko Sunko (fotograf), te Mario Braškić (uređivač izložbenog prostora).

Svojim savjetima pri realizaciji izložbe pomogli su diplomirani inženjeri arhitekture Omer Nikšić i Branka Parađina, iz Urbanističkog zavoda za Dalmaciju, pa im zahvaljujemo na suradnji. Za dodijeljena sredstva zahvalnost dugujemo Republičkoj samoupravnoj interesnoj zajednici za kulturu. Konačno, hvala i vama, dragi uzvanici, što ste svojom prisutnošću uveličali ovaj kulturni događaj kojim obilježavamo stotu obljetnicu nastanka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika i 130. obljetnicu rođenja njegova začetnika i utemeljitelja fra Luje Maruna. Živjeli!»

Potom je izložbu »Bribir u srednjem vijeku« otvorio akademik Kruno Prijatelj (sl. 7). On je rekao:

»Jedan je od ključnih punktova hrvatske povijesti na dalmatinskom tlu, Bribirska glavica nedaleko Skradina, bremenita burnom prošlošću, a danas nažalost živa kroz ruševine od prethistorije i antike preko ranog, zrelog i razvijenog srednjovjekovlja do prve četvrtine 16. stoljeća. Tada će, naime, Turci porušiti grad čiji će cvat u doba svoje najveće moći i slave biti vezan uz veliku ličnost bana Pavla Šubića, kojemu značenje kudikamo prelazi dimenzije njegove formalne titule, jer je predstavljao dominantnu pojavu hrvatskih političkih zbivanja u vrhunskom razdoblju feudalizma. Izuzetno je, stoga, sretna odluka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu prirediti izložbu »Bribir u srednjem vijeku« u dva značajna povoda. Prvi je stota obljetnica Kninskog (kasnije Hrvatskog) starinarskog društva, proslavljena ovih dana i posebnim znanstvenim skupom. Druga je sto trideseta godišnjica rođenja njegova zaslužnog osnivača fra Luje Maruna, koji je 1910. započeo prvi arheološki zahvat na ovom terenu s većim rezultatima osobito na bedemima i dvjema crkvama 1913, a koji su bili prekinuti u krvavom vrtlogu ratnih godina.

U ovoj su izložbi stručnjaci ove uvažene institucije — uzevši u obzir u postavi kronološku, tematiku i topografsku komponentu — uspjeli evocirati to izuzetno važno razdoblje bribirskog lokaliteta posebno, a naše prošlosti uopće (sl. 8 i 9). Osobito se radujem što sam pozvan i ovlašten ovo otvaranje izvršiti u ime Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, to više što su na tom mjestu plodonosna iskopavanja od 1959. obavljali za prethistoriju njezin dopisni član Josip Korošec, za antiknu liburnsko-rimsku Varvariju akademik Mate Suić, a za srednji vijek akademik Stipe Gunjača, koji je rukovodio čitavom akcijom. Uz njih su iz srednje generacije naših arheologa sudjelovali Šime Batović, Dušan Jelovina, Dasen Vrsalović i drugi mlađi stručnjaci. Jugoslavenska akademija bila je 1966. godine i organizator posebnog kolokvija o Bribiru, s kojega su 1968. objelodanjeni fundamentalni tekstovi navedenih stručnjaka.

Teško je u nekoliko riječi izreći što nam sve pruža ova izložba u kojoj originalne izložke uspješno prate fotografije, karte i rekonstrukcije. Dovoljno je — a to je djelomično već učinio u uvodnoj riječi kolega dr. D. Jelovina — spomenuti za rani srednji vijek crkvu sa za našu predromaničku arhitekturu karakterističnim šesteroapsidalnim tlocrtom iz 9—10. st. kao i izložene fragmente njezina bogatog namještaja s pleternom ornamentikom. Iz istog je vremena i dragocjeni inventar oko nje i s dviju pronađenih starohrvatskih nekropola s bogatim varijacijama naušnica, ostruga i keramike. Rekonstrukcija jednog groba iz tog vremena već je u prvom dijelu izložbe uspjeli muzeološki zahvat.

Logično je da je glavni naglasak postavljen na epohu šubićevske epo-peje, koja zapravo počinje 1251, kad je ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. dao toj vlastelinskoj obitelji bribirsko kneštvo u nasljedni posjed. Op-rema ratnika iz toga vremena u detaljima i njegova rekonstrukcija u cjelini još je jedan uspjeli pogodak te izložbe koja pokušava oživjeti zorno jedno davno vrijeme. Glazirana keramika lokalne provenijencije

i import rafiniranih keramičkih posuda iz Faenze i hispansko-maurske majolike, restaurirane staklene čaše elegantna oblika vjerojatno mletačke derivacije, viteški mač vitkih gotičkih oblika samo su neki od dokaza visoke kulturne razine tog vremena, od kojega su sačuvani u fragmentarnim ruševinama ostaci crkava, samostana, profanih građevina, utvrda i groblja. Ta se dostignuta razina naročito može osjetiti u ostacima franjevačke crkve Sv. Marije, počevši od vjerojatnog oštećenog kapitela propovjedaonice s ornamentima vegetabilnih oblika i s fantastičnim elementima koji se nadovezuju na one iz propovjedaonice splitske i trogirске stolnice i nedavno iskopanim fragmentom iz druge dubrovačke katedrale, do ostalih dekorativnih ostataka gotičkog likovnog ornamentalnog izraza. Numizmatika, heraldika i sfragistika Šubićeva dvora predstavljena je dragocjenim novcima moćnog bana (koji bi se ispravnije mogao nazvati »*clipeus Croatorum*« od člana njegova roda pokopanog u trogirskoj katedrali) kovanog od 1301, po uzoru na Veneciju, izvornim poveljama s pečatom s grbom Šubićeva roda, i kamenim spomenicima na kojima je taj isti grb uklesan od rustično obrađene ploče poput stečka do kapitela iz kojih izbija gotička elegancija.

Tek kad — nakon Pavlove smrti — njegov potomak Juraj III, u vrijeme očigledne dekadencije, uzmogne ustupiti ugarsko-hrvatskom kralju Ljudevitu Anžuvincu 1347. godine Ostrovcu u zamjenu za Zrin u Slavoniji i kad Šubićima ostane u vlasništvo samo osiromašeni Bribir, slavna epopeja toga roda prestat će na dalmatinskom tlu. Godine 1523. i Bribir i Ostrovcu zauzet će turske čete tri godine prije mohačke katastrofe. Nova će se naselja stvoriti na podnožju glavice, a jednom velikom poglavlju bit će to neslavni kraj.

Ova je izložba odraz našeg doba koje zna na novi način otkrivati, proučavati, interpretirati i prikazati javnosti značajne momente prošlosti. Uvjereni smo da će njezinu važnost shvatiti i stručnjaci i šira publika koja je posjeti u ovoj jedinstvenoj muzejskoj zgradi i da će njezin uspjeh predstavljati još jedan dragocjeni prinos velikom jubileju koji se slavi ovih dana s nadom da će dio posjetilaca bar jednoga dana ove jeseni osobno poći na ovaj rijetko zanimljivi i nažalost malo poznati lokalitet i »*in situ*« osjetiti još bolje sugestivni govor i značenje naše povijesti kroz njezina duga stoljeća arza i teza, padova i uspona.«

Dodatna djelatnost u Muzeju

Uz redovitu djelatnost Muzeja u protekloj 1987. god. u Muzeju je održano nekoliko prigodnih kulturnih manifestacija, kao što su: izložbe, koncerti i razna svečana primanja.

a) Izložbe

U suradnji s Osnovnom školom »Bruno Ivanović« i Turističkim savezom općine Split, u dvorani za povremene izložbe Muzeja održana je od 15. rujna do 1. prosinca 1987. g. izložba likovnih radova učenika OŠ

»Bruno Ivanović« — Split »Kulturna baština u očima djece« (sl. 10). Ova vrlo zapažena i uspješna likovna manifestacija na najbolji mogući način pokazala je kako u osnovnim školama, među djecom i omladinom, valja raditi na obrazovanju, animaciji i razvijanju ljubavi prema kulturnoj baštini. Izloženi radovi rezultat su čestog posjećivanja učenika splitskim muzejskim zbirkama i galerijama, te su oni svoje doživljaje, u susretu sa spomeničkom baštinom, na sebi svojstven način likovno izrazili. Izložba je pobudila veliko zanimanje tako da su je posjetile gotovo sve splitske osnovne škole, zbog čega je tako dugo i bila otvorena.

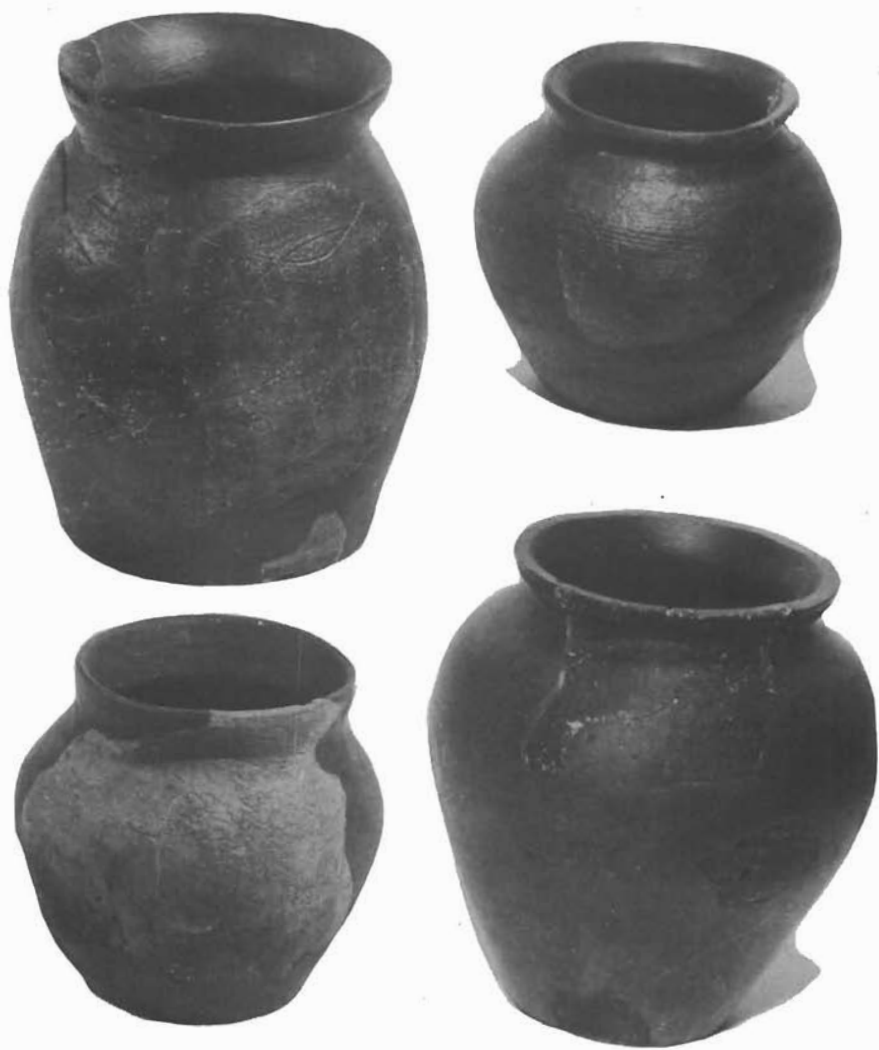
Osim prije spominjane izložbe »Brižir u srednjem vijeku«, koja je u organizaciji Muzeja održana u dvorani za povremene izložbe u prizemlju Muzeja, u glavnoj velikoj izložbenoj dvorani Muzeja, u organizaciji Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu i ovog Muzeja, održana je izložba »Romaničko slikarstvo u Hrvatskoj«, koja je bila otvorena od 17. prosinca do 24. siječnja 1988. god. Izložbu je otvorio član predsjedništva CK SKH Celestin Sardelić.

b) Koncerti

U organizaciji »Dalmacijaturista« i Muzeja u lipnju 1987. g., pod ravnanjem našeg istaknutog violiniste Tonka Ninića, u Muzeju je održan cjelovečernji koncert »Zagrebačkih solista«.

c) Svečana primanja i skupovi

Kao i u nekoliko prethodnih godina, tako je i ove 1987. godine početkom travnja, u suradnji s Komitetom za zdravstvo SO Split, Kliničkog bolničkog centra Split i Muzeja, za sudionike Jugoslavenske pedijatrijske škole priređeno svečano primanje. Tom prigodom je održan kraći kulturni program i organizirano razgledavanje muzejskih zbirki. U svibnju 1987. g. na isti način je u Muzeju održano svečano primanje za sudionike savjetovanja medicinskih sestara koje obavljaju poslove na kirurškim odjelima. U lipnju 1987. g., u istoj velikoj izložbenoj dvorani Muzeja, upriličeno je svečano primanje i izvršena podjela nagrada sudionicima međunarodne regate u jedrenju održane u Splitu.

Sl. 1. Primjerci sastavljenih i rekonstruiranih keramičkih posuda. — *Exemplare zusammengesetzter und rekonstruierter kleiner Gefäße*

Sl. 2. Proložac — seosko groblje, dio otkrivenih temeljnih ostataka arhitekture. — *Proložac, Dorffriedhof, Teil der ausgegrabenen Grundmauern eines Gebäudes*

Sl. 3. Proložac — seosko groblje, otkriveni ostaci arhitekture. — *Proložac — Dorffriedhof, ausgegrabene Reste eines Gebäudes*

Sl. 4. — Biskupija kod Knina, slučajno otkriveni ulomak crkvene grede. —
Biskupija bei Knin, zufällig entdecktes Fragments des Architravs einer Kirche

Sl. 5. Otkrivanje poprsja fra Luje Maruna. — *Enthüllung der Büste von Fra Lujo Marun*

Sl. 6. Poprsje fra Luje Maruna (rad Fabijana Bakulića). — *Büste von Fra Lujo Marun (Werk des Bildhauers Fabijan Bakulić)*

Sl. 7. Otvaranje izložbe »Bribir u srednjem vijeku«. — *Eröffnung der Ausstellung »Bribir in Mittelalter«*

Sl. 8. Pogled na dio izložbe »Bribir u srednjem vijeku«. — *Blick auf einen Teil der Ausstellung »Bribir im Mittelalter«*

Sl. 9. Detalj izložbe »Bribir u srednjem vijeku«. — *Detail der Ausstellung »Bribir im Mittelalter«*

Sl. 10. Pogled na dio izložbe »Kulturna baština u očima djece«. — *Blick auf einen Teil der Ausstellung »Das kulturelle Erbe in den Augen von Kindern«*